

JEAN RACINE (1659-1689) ve TRAGEDYA

Klasikler arasında gerçeğe ve doğala yönelişi en iyi dile getiren yazar Jean Racine'dir.

Yeni ilkelerle donatmamıştır o tragedyayı. Özgünlüğü (orijinalliği) bu türe yepyeni bir ruh ve güç kazandırmış olmasındadır.

Tragedyanın alanını daraltmıştır Racine. Dehâsı için biçilmiş bir kaftan sayabileceğimiz kurallara tam anlamıyla uyarak görülmemiş bir yoğunluğa ulaştırmıştır işlediği tutkuları; bütün sanatını *bunalım anı* üstünde odaklaştırarak son derece yalın bir *tutku tiyatrosu* kurmuştur.

Hayatı: Racine Ferté-Milon'da doğmuştur. Port-Royal'le yakın ilişkileri bulunan bir burjuva ailesindedir. Anne ve babasını çok küçük yaşta kaybettiğinden kendisine bir süre büyük anne ve büyük babası bakmış, sonra da rahibe teyzesinin bulunduğu Port-Royal yuva olmuştur küçük Racine'e.

Önce Jansenistlerin yönettiği Beauvais kolejine gönderilmiş, 1655'te tekrar Port-Royal'e dönerek Les Granges'da üç yıl okumuştur. Çok kuvvetli bir öğrenim görmüştür orada; Yunanca öğrenmiş, Antikite'nin klasik yazarlarını tatmış, Kutsal Kitabı incelemiştir. Port-Royal'in etkisi derindir Racine üstünde.

1658'de Paris'teki Harcourt kolejine gönderilen Racine orada felsefe yaptıktan sonra edebî çevrelere girmiş, La Fontaine'le tanışmıştır.

Racine'in zevk ve eğlence peşinde koştuğu yıllardır bunlar. Ama büyük bir yükselme ve ün kazanma tutkusunun da ruhunda iyiden iyiyeye yer ettiğini görürüz aynı çağda.

Kralın Marie-Thérèse'le evlenmesi üzerine *Ode à la Nympe de la Seine*'i yazmış ve kral tarafından mükâfatlandırılmıştır (1660). Ne var ki Port-Royal çevreleri ve ailesi yazarın sürdüğü hayattan ve gösterdiği eğilimlerden endişeye düşmekte gecikmemişler ve 1661'de bir *bénéfice*²⁰⁰ elde etmesi için Uzès'e, rahip bir akrabanın yanına gönderilmiştir Racine. Ama bazı güçlüklerle karşılaşınca din adamı olmaktan vazgeçip Paris'e dönmüş ve eski hayatına devam etmiştir. Saraya yaklaşmış, o çevrenin hoşuna gidecek şiirler yazmış (*La Renommée aux*

²⁰⁰ Geliri olan yüksek papazlık makamı.

Muses. 1663); Boileau ve Molière'le dostluk kurmuş, ilişkilerini genişletmiştir.

Racine'in ilk tragedyasını Molière topluluğu oynamıştır: *La Thébaïde* (1664). Pek başarı kazanmamıştır bu. Ama *Alexandre* (1665) çok beğenilmiştir. Yazarın bu oyunu Molière'den çekip alarak Hôtel de Bourgogne tiyatrosuna vermesi büyük komedyacıyla bozuşmasına yol açmıştır.

Çok geçmeden, tiyatroyla uğraşmasını hiç hoş karşılamayan Port-Royal'le de çatışmıştır Racine: Port-Royal'den Nicole'ün Desmarts de Saint-Sorlin'e yönelttiği bir yazısında roman ve oyun yazarlarını *halkı zehirleyen kimseler (empoisonneurs publics)* olarak nitelemesi üzerine Racine eski hocalarına hitaben çok şiddetli bir mektup kaleme almıştır, ama bunun cevabı verilmiştir kendisine. İkinci bir mektup daha yazmışsa da bunu göndermekten vazgeçmiştir (ölümünden sonra yayımlanmıştır bu).²⁰¹

1667'de *Andromaque* tragedyasıyla birlikte sanat hayatının şahe-serler devri başlar: on yıl boyunca tragadya türünün en üstün örneklerini verir. 1673 yılında Akademi'ye girer. Saray ve özellikle Mme de Montespan çevresi onu tutar. Boileau ondan yanadır. Ama ihtiyar Corneille taraftarları daha bir süre direneceklerdir.

Phèdre'den (1677) sonra Racine beklenmedik bir kararla hayatına yepyeni bir yön verir ve uzun bir süre için tiyatrodan uzaklaşarak on iki yıl hiç oyun yazmaz. Bu değişikliği, yazarın ruhunda büyük bunalmalara yol açan çeşitli nedenlere bağlarlar: Racine'in düşmanlarından Düşes de Bouillon'la Dük de Nevers'in Pradon'a *Phèdre et Hippolyte* oyununu yazdırarak bunu Hôtel Guénégaud'da oynatmaları ve çok kısa bir süre için de olsa (7 temsil) Hôtel de Bourgogne'un oynadığı *Phèdre*'i başarısızlığa uğratmaları; sevgilisi oyuncu Champmeslé'nin kendisini terketmesi; *Zehirler olayına* adının karışması;²⁰² Port-Royal'e

²⁰¹ Racine mektubunu imzasız yayımlamıştır. Ama mektubu kimin yazdığı çok geçmeden anlaşılmıştır. Öte yandan, cevaplarda yazarın adı anılmazsa da, bunların ona yöneltmiş olduğu bellidir.

²⁰² Birçok dedikodulara yol açan seri zehirlenme olayları. Zehir (arsenik) büyücülüğe ilişkin bazı yöntemlere paralel olarak kullanılıyordu. Soruşturmalarda saraydan birçok ünlü kişilerin de adı işe karıştığından XIV. Louis araya girerek örtbas ettirmiştir bu olayları.

1679'da bir ihbar üzerine Racine de bulaşmıştır bu olaylara. 1668'de ölmüş bulunan Mlle du Parc'in ölümünden sorumlu tutanlar çıkmıştır onu. Mlle du Parc çağının en ünlü oyuncularındandı ve çok yakın ilişkileri vardı Racine'le. 1688'de büyük bir ihtimale zehirlenerek ölmüştü. - Racine'i tevkiif edilmekten kudretli koruyucuları kur-

karşı yaptığı nankörlükten pişmanlık ve vicdan azabı duyarak Boileau'nun aracılığıyla eski hocalarına yaklaşması ve çocukluk yıllarındaki dinsel duygulara ve Port-Royal ilkelerine dönme isteği gibi... Ama, Racine'in aldığı kararda bütün bu nedenlerin bir dereceye kadar payı varsa da, gerçek neden Kral XIV. Louis'nin onu Boileau'yla birlikte kendisine *olaylar yazarı* (vakanüvis) atamış olmasıdır. Çünkü bu tarihten sonra (ölümünden birkaç yıl öncesine kadar) yazar kendini Port-Royal'den ve hatta Tanrı'dan çok XIV. Louis'ye adamıştır.²⁰³ Bütün vaktini görevine vermiş, kralı Alsace ve Hollanda'ya yaptığı seferlerde izlemiş, ciddî araştırmalar yapmıştır (Ne yazık ki bu alandaki çalışmaları 1726 yılında çıkan bir yangında kül olacaktır).

Olaylar yazarı atandığı yıl Racine özel hayatında da büyük bir değişiklik yaparak Paris'li bir noterin kızıyla evlenir: 7 çocuğu olacak ve ailesine bağlılığıyla kendini gösterecektir.

1689'da, fakir soylu kızların öğrenim gördüğü Saint-Cyr'deki okul için Mme de Maintenon Racine'den *aşka hiç yer vermeyen ahlâka ya da tarihe ilişkin bir şiir* ister. O da Kutsal Kitaptan yararlanarak *Esther*²⁰⁴'i yazar. Öğrenciler kral önünde oynarlar bu oyunu ve çok başarı kazanırlar. Çok geçmeden bir tragedyaya daha yazar Racine Saint-Cyr için: *Athalie* (1691). Mme de Maintenon genç kızların açılmasından ve çeşitli dedikodulardan çekindiği için Saint-Cyr'de ancak bir ke-re oynanır bu tragedyaya: o da dekorsuz ve kostümsüz olarak. Son oyundur bu yazarın. Çağdaşlarca biraz soğuk karşılanmıştır,²⁰⁵ ama bugün birçoklarına göre Racine'in en üstün yapıtı budur.

Hayatının son yıllarında sarayla biraz arası açılmıştır Racine'in. Port-Royal'e karşı gitgide daha büyük bir yakınlık göstermesi bunun nedeni olsa gerek. Düzyazı alanında verdiği son eserlerden biri bu kurumun kısa bir tarihidir (*Abrégé de l'Histoire de Port-Royal*, 1692).²⁰⁶

tarmışlardır. Bak. Antoine Adam, *Histoire de la littérature française au XVIIe siècle*, Domat, IV. cilt, s. 278.

²⁰³ J. Schéerer, *Histoire des littératures*'ün (Encyclopédie de la Pléiade, Gallimard, 1958) *Théâtre du XVIIe siècle* bölümü, III. cilt, s. 325.

²⁰⁴ *Esther*'i tragedyaya diye adlandırmaz Racine, *ouvrage propre à être récité et chanté* (okunacak ve şarkı şeklinde söylenecek eser) kaydını koyar yalnız.

²⁰⁵ Emile Faguet, *XVIIe siècle*, Boivin, s. 302.

²⁰⁶ *Port-Royal'in Kısa Tarihi*.

Eserleri ve Sanatı: Racine'in oynanan ilk oyunu²⁰⁷ *La Thébaïde*'dir (1664).²⁰⁸ OEdipus'un iki oğlu arasındaki korkunç mücade-
rının yanı sıra Rotrou'dan yararlanmışır. Ama anlayış yönünden daha
çok Corneille'e yaklaşır. Tutkuları ustaca betimlemiştir.

Konusu Quintus-Curtius²⁰⁹'tan alınan *Alexandre*'da (1665)²¹⁰ ise
Corneille ve Quinault etkisi içindedir. Kahramanlık sahnelerinde Cor-
neille'e benzer Racine, aşkı bir kibarlık gösterisi olarak ele almasıyla
da Quinault'ya.

Andromaque (1667):²¹¹ Daha ilk oynanışından itibaren çok büyük
bir başarı kazanmıştır. *Kaderin elinde bir oyuncak durumuna düşen*
insanı, en gösterişsiz deyişlere yücelik kazandıran, şiir gücü alabildi-
ğine yoğun, son derece doğal ve gerçek duygusu verecek bir biçimde
işlemiştir yazar.

Konu Homeros, Euripides ve Vergilius'tan değiştirilerek alınmıştır:
Troie savaşında Andromaque kocası Hector'u kaybetmiş ve Epir kralı
Pyrrhus'un eline tutsak düşmüştür. Kral âşık olmuştur kendisine ve
Yunanlı bir prensesle (Hermione) nişanlı olmasına rağmen onunla ev-
lenmek istemektedir. - Yunanlılar bir adam (Oreste) göndererek
Andromaque'in oğlu Astyanax'ı isterler: çocuğu öldürecekler ve böy-
lece ilerde babasının öcünü almasını önleyeceklerdir. Oreste'in gelme-
siyle bunalım en üst noktasına varır: Andromaque Pyrrhus'la evlen-
mezse oğlu Yunanlılara teslim edilecektir. Çok acıklı bir duraksama
içindedir Andromaque: herşey vereceği karara bağlıdır. Anıları ve en-
dişeleri kemirmektedir mutsuz anayı. Astyanax'ı kurtarmak için evlen-
meli mi, yoksa - kocasının anısına bağlı kalarak - hayır mı demeli
Pyrrhus'a?.. - Öte yandan, Hermione da hiddet içindedir. Öç almak i-
çin kendisini seven Oreste'i Pyrrhus'u öldürmeye sürükleyecektir... Ni-
hayet oğlunu kurtarmak için Andromaque boyun eğer Pyrrhus'a: ama
kocasının anısına bağlı kalmak için de evlendikten sonra canına kıy-
maya karar vermiştir. Sonuç: Oreste Hermione'a Pyrrhus'ü öldürt-
tüğünü bildirir. Lânetler yağdırarak kovar kendisini Prenses,

²⁰⁷ Racine'in yazdığı ilk oyunlar *L'Amasie* ve *Les Amours d'Ovide* dir. Birincisini
Marais, ikincisini Hôtel de Bourgogne tiyatroları reddettiğinden (1660) hiç oynan-
mamışlardır.

²⁰⁸ *La Thébaïde ou les Frères ennemis* (La Thébaïde veya Düşman Kardeşler) 5 perde,
manzum.

²⁰⁹ Quintus - Curtius (İ.S. I. yüzyıl); Romalı tarihçi. *İskender Tarihi*'nin yazarı.

²¹⁰ 5 perde, manzum.

Pyrrhus'ü hâlâ sevmektedir çünkü. Az sonra Oreste, Hermione'un canına kıydığını öğrenir ve aklını kaçıır.

Bu oyunla birlikte Corneille'deki kafa-aşkı ve Quinault'daki yalın kat gösteri-aşk yerini tutku-aşka bırakacaktır tragedyada.

Andromaque'tan sonra kaybettiği bir dava dolayısıyla üç perdelik manzum bir komedyaya yazmıştır Racine: *Les Plaideurs* (1668).²¹² Aristophanes'ten örnek aldığı bu oyunda yazar çağının yargıç ve davacılarını yermiştir.

Britannicus (1669):²¹³ Tacitus²¹⁴'tan yararlandığı bu tarihsel tragedyada Racine, Corneille'i kendi alanında da yenebileceğini göstermek istemiştir. Konu: *Agrippine, Claude'un ölümünden sonra hileyle kendi oğlu Néron'u imparator yaptırmış ve Claude'un oğlu Britannicus kenarda kalmıştır. Ne var ki Agrippine'in oğlu adına hüküm sürme tutkusuyla Néron'un tek başına hüküm sürme tutkusu çatışmakta gecikmez. - Racine işlediği konuyu son derece kısıtlamış ve canavarın doğuşunu göstermekle yetinmiştir: Néron, Britannicus'ün nişanlısı Junie'yi siyasal nedenlerle kaçırtır, sonra da âşık olur ona. Agrippine'in tehditlerine, Burrhus'ün uyarmalarına kulak asmayıp Narcisse'in dediklerini içgüdü olarak çıkar karşımıza ve suça, cinayete, ölüme sürükler kişileri.*

Bérénice (1670):²¹⁵ Bir yalınlık örneği olan bu tragedyaya Latin tarihçesi Suetonius²¹⁶'un şu satırlarından doğmuştur: *Titus reginam Berenicen, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur... statim ab urbe dimisit invitum invitam.* Yâni: Kraliçe Berenice'yi tutkuyla seven ve hatta, söylendiğine göre ona evlenme vaadinde bile bulunmuş olan Titus imparator olur olmaz Romadan uzaklaştırdı onu: oysa her ikisinin de arzularına aykırıydı bu.

Titus'un duraksamaları, Bérénice'in korku ve umutlarıyla örül müştür bu oyun. *Bérénice*'te kader, senatonun siyasal bir zorunluktan ötürü verdiği kesin karardır: Yabancı bir kraliçedir Bérénice ve Titus imparator seçildiğinden onunla evlenemez... Oyunun sonunda her iki kahraman kadere boyun eğerek birbirlerinden ayrılırlar. Ama

²¹² Dava Düşkünleri.

²¹³ 5 perde. manzum.

²¹⁴ 120). Romalı tarihçi.

120). Romalı tarihçi.